

Pyhäjärveläisyys paikallisuuden ja kansainvälisyyden vuorovaikutuksessa

Mietin pyhäjärveläisyyttä sahatessani pohjoiskarjalaisen erämaalammen rannalla järeää mäntyä lankuksi uutta mökkikuistin pöytää varten. Voimakkaasti punertavasta sydänpuusta vapautuu vuosikymmenien aikana varastoituneen pihkan ja tervan väkevä tuoksu – kemiallinen muisti menneestä.

Varvikkoon kaatunut lakkapäpetäjä on osallistunut elon kiertoon muutoksen vuosina, jotka alkoivat 200 vuotta sitten Suomen sodan päättyessä Venäjän voittoon Ruotsista. Syntyneessä maailmanpoliittisessa tilanteessa avautui mahdollisuus liittää Vanhan Suomi muun Suomen yhteyteen. Kauppareitit Pietarista koko Karjalaan ja Kainuuseen vilkastuivat entisestään ja entistä useampi kulkija ohitti vanhan kärrytien ja korpilammen välissä kasvaneen pöytäpuuni. Paikallisuuden, kansallisuuden ja kansainvälisyyden monimutkainen suhde myllersi maata ja lopulta merkittävät kauppatiet siirtyivät kauas nykyisen mökkilammen sammaleisilta rannoilta. Koko Karjalaa kohdanneen muutoksen ymmärtämiseen tarvitaan vielä monta kuppia kahvia uuden pöydän ääressä. Yritän seuraavassa välittää teille tähän saakka saavuttamani ymmärryksen. Ymmärrykseen johdattelevaa tietoa olen ammentanut ennen muuta Joensuun yliopiston professoriveljeni Heikki Kirkisen, Pekka Nevalaisen ja Hannes Sihvon erinomaisesta teoksesta ”Karjalan kansan historia”, mutta myös monista muista lähteistä.

Kahden vuosisadan takaisissa tapahtumissa Ruotsin ja Venäjän riitamaalla oli paljon samankaltaisuutta tulevaisuuttamme nykyisin tahdittavan globalisaation kanssa. Paikallisyhteisöillä ei ollut silloin, kuten ei juuri nykyäänkään todellisia vaikutusmahdollisuuksia, kun suuria ihmiskuntaa koskettavia päätöksiä tehtiin maailman todellisten metropolien valtakeskitymissä. Siinä missä ennen kulttuuriseen muutokseen levitettiin lähinnä hevosen nopeudella, vyöryy nykyisen globalisaation tieto käsittämättömän tehokkaasti nykyajan liikennevälineissä ja tietoverkoissa.

Vaikka tieto 200 vuoden takaisten tapahtumien kytköksistä kansainväliseen politiikkaan ei levinnyt maailmalle nykyajan globaalikulttuurille ominaisten tietovyöryjen lailla, oli se vaikutuksiltaan merkittävä kaikkien karjalaisten kuntien myös Pyhäjärven kehitykseen. Suomen sota käytiin Ruotsin ja Venäjän välillä, mutta Haminan rauhaan loppuneiden taistelujen taustalla oli globaaleja valtapyrkimyksiä, joita juonittiin Pariisissa ja Lontoossa. Venäjän tehtävänä oli Suomeen hyökkäämällä pakottaa Ruotsi liittymään kauppasaartoon brittejä vastaan. Kun tässä tilanteessa kenraali G. M. Sprengtporten ehdotti keisarille Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan perustamista Pohjois-Amerikan liittovaltiomallin mukaisesti, voidaan

perustellusti ajatella juuri globaalikehityksen muuttaneen varsin nopeasti ja merkittävästi Vanhan Suomen asemaa.

Suomalaisten kysymyksen ratkaiseminen eteni nopeasti Sprengtportenin esittämällä tavalla, kun keisari Aleksanteri I asetti Haminan rauhan jälkeen v. 1809 Armfeltin johdolla toimivan Suomen asiain komitean. Komitean työn tuloksena keisari määräsi marraskuussa 1811 Porvoon piispa Alopaeuksen ottamaan Vanhan Suomen kirkolliset asiat hoitoonsa ja antoi kuukautta myöhemmin julistuskirjat Vanhan Suomen yhdistämisestä muuhun Suomeen. Venäjällä yhdistämistä pidettiin vain hallinnollisena toimenä, mutta erityisesti karjalaisille se merkitsi uutta aikakautta.

Vanhan Suomen aikana Karjalan kansa oli saanut lahjoitusmaatalonpoika-asetustaan kokea kouriintuntuvasti vieraista kulttuureista tulleiden virkamiesten ja hovien haltijoiden vallan käyttöä. Uuden ajan taitekohtaksi muodostui Pyhäjärven Taubilan hovin haltijan paroni Andreas Frederickszin ja hänen talonpoikiensa monivaiheinen riita ja oikeudenkäynti talonpoikien valittaessa Käkisalmen alimaoikeuteen vaatimuksista lisätä päivätöiden määrää suuremmaksi kuin verorevisiossa oli määrätty.

Alimaoikeus päätti ja ylimaoikeus vahvisti, että tilanhaltija sai antaa talonpojille muuttokäskyn, jollei sopimusta rälssiverosta syntyisi. Alustalaiset eivät suostuneet muuttamaan ja valitusten sekä monivaiheisten oikeus- ja hallintoprosessien jälkeen senaatti teki vuonna 1798 lahjoitusmaa-asiassa päätöksen, joka oli sekoitus Ruotsin ja Venäjän lakeja ja antoi ristiriitaisena sijaa monenlaisille tulkinnoille.

Paroni Fredericksz käytti sekavaa tilannetta omien etujensa ajamiseen ja hallinto suostui vuonna 1801 hyväksytyssä Taubilan kontrahdissa hoville tehtävien työpäivien korotuksiin. Ilman talonpoikain suostumusta tehty Taubilan sopimus mitätöitiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin, ja se ehti pahoin vaikeuttaa talonpoikien asemaa. Kaikkiaan syntyi 28 suoranaista kapinaa, joita taltuttamaan tarvittiin sotaväkeä. Keisari jätti lahjoitusmaatalonpoikien asian ratkaisemisen vuonna 1809 asetetulle edellä mainitulle Suomen asiain komitealle.

Karjalan heimon ominaispiirteet syntyivät sotien ja väkivallan vaivaamassa yhteiskunnassa. Taistelu oikeuksista herätti kansassa ajatuksia oikeudenmukaisuudesta ja ihmisarvoisen elämän perusteista. Eipä olekaan ihme, että karjalaisten kansanlaulajien runoudessa välittyy selkeästi riitamaalla elävän heimon vaikea asema. Sellaiset laulajien säkeet kuten ”yhen kantoi Karjalahan, toisen vei Venäjän maalle, kolmannen kotia heitti” tai ”kauas kantoi Karjalasta, näille ouoille oville, veräjille vierahille” kertovat elämästä itäisen ja läntisen kulttuurin valtapyrkimysten ristipaineessa.

Kirkisen, Nevalaisen ja Sihvon kirjoittaman Karjalan kansan historian mukaan ensimmäisten Karjalaa koskevien 1700-luvun lopulta lähtien kirjoitettujen asiakirjojen kuvaukset heijastelivat enemmänkin muualta tulleiden ulkopuolisten poliittisia tavoitteita kuin halua ymmärtää elämisen

ja olemisen todellisuutta alueella. Kun tavoitteena oli perustella muun Suomen valtaapitäville Vanhan Suomen merkitystä suomalaisuuden rakentamisessa, käytettiin kansasta sellaisia laatusanoja kuin suoruus, uskollisuus, rauhaa rakastava ja jumalisuus. Jos taas pyrittiin korostamaan Venäjän haitallista vaikutusta karjalaisiin, voitiin käyttää sellaisia ilmauksia kuten siivottomuus, laiskuus, huolimattomuus ja kierous. Yleistäen voi sanoa, että Vanhan Suomen aikana karjalaisista annettu kuva oli kriittisen negatiivinen, joka pyrki korostamaan alueen takapajuisuutta. Muulle Suomelle Karjalasta välitetyt tiedot olivat vielä myöhemminkin 1800-luvulla valitettavan ristiriitaisia kuten Topeliuksen Maamme-kirjassa esittämä huomattavan kliseinen ja Ahlquistin Karjalan matkakertomuksissaan esittämä karkean kriittinen käsitys Karjalan heimosta. Se tietoperusta, jonka varassa muu Suomi kohtasi Karjalan heimon ei ollut laadukas.

Oikea ja riittävästi jäsennelty tieto on edellytyksenä ymmärrykselle joka voi synnyttää riittävää luottamusta ja kunnioitusta ihmiseen tai ihmisryhmään. Maailman kaikkien riitamaiden ihmisten osana on olla vähintään kahden riidan osapuolen välittämän ristiriitaisen tiedon kohteena. Paikallisyhteisöillä ei ole ollut ja on vielä tänäänkin varsin rajalliset mahdollisuudet kertoa omaa tarinaansa. Tiedon välittäjät tulevat muualta omine ennakkoluuloineen ja asenteineen. Ristiriitaisen ja ulkopuolisen tiedon ja ymmärryksen varassa ei voi syntyä aiota ja todellista ihmisten välistä luottamusta ja kunnioitusta.

Karjalaisiin liitetty ristiriitainen heimoidentiteetti säilyi sitkeästi yleisessä käsityksessä. Viime viikkoina on eräissä päivälehdissä kirjoitettu evakkojen monipuolisista kokemuksista 1940-luvun lopulla. Kansainvälisesti vertaillen Suomi selviytyi sodan jälkeisestä yhteiskunnan rakentamisesta yleisesti ja keskimääräisesti tarkastellen varsin hyvin. Perusteellisen käsityksen saamiseksi tarvitaan yleisyyden ja keskimääräisyyden lisäksi tietoa ilmiössä esiintyvistä vaihtelusta. Vaietuista, raskaista ja jopa leimaavista yksittäisistä kokemuksista on uskallettava puhua. Jokainen ihminen on oikeutettu jatkuvasti jäsentämään tunteitaan ja tuntemuksiaan. Kuten professori Seppo Knuutila toteaa kirjoituksessaan sanomalehti Karjalaisessa 9.7. samankin henkilön lapsuusmuistot ja niistä kertominen ovat vaikkapa 30-vuotiaana erilaisia kuin 60-vuotiaana. Tapahtuneet tosiasiat eivät muutu, mutta suhtautuminen ja tulkinnat muuttuvat. Ristiriidoista puhutaan eri aikoina eri tavoin eikä uuden tavan puhua tarvitse olla sen vähemmän rakentavaa kuin aikaisemman.

Menneiden tapahtumien perusteellinen tutkiminen erilaisilla tutkimusotteilla ja menetelmillä tuo jatkuvasti uutta tietoa auttaen ymmärtämään monimutkaisia yhteiskunnallisia kehitysilmiöitä myös tämän päivän tarpeita varten. Tämän vuoden maaliskuussa Helsingin kauppakorkeakoulussa hyväksytyssä Matti Sarvimäen taloustieteen alaan kuuluvassa väitöskirjassa tarkastellaan evakoksi joutumisen vaikutusta siirtolaisten pitkän aikavälin tuloihin. Tulokset antavat aihetta monenlaisiin pohdintoihin.

Taloustieteellinen analyysi osoittaa, että evakoksi joutuminen aiheutti erityisesti miesten tulojen merkittävää nousua muuhun väestöön verrattuna. Tulojen nousu selittyy evakkojen kohonneella liikkuvuudella heidän muuttaessa keskimääräistä useammin paikkakunnalta toiselle ja maaseudulta kaupunkeihin. Asutustilat eivät läheskään aina tarjonneet koko perheelle elantoa ja varsinkin nuoret miehet lähtivät etsimään toimeentuloa tehdastyöstä, rakennuksilta ja palveluammateista.

Samalla kun toistuvat muutot työn perässä merkitsivät lisääntyviä tuloja voi vain kuvitella, että sopeutuminen uusille paikkakunnille ja uusiin työtehtäviin toi elämään epävarmuutta. Muun Suomen väestö, joka saattoi valita vanhan perinteisen agraarielämän ja uusien urbaanien haasteiden välillä, valitsi useammin pysymisen maaseudulla. Matti Sarvikankaan väitöskirjan tuloksia voi varmaan hyvin perustein tulkita niinkin, että erityisesti siirtokarjalaisten pojilla ei ollut peräkamareita tulevaisuuden tukikohdiksi. Lyhyellä tähtämellä se merkitsi turvattomuutta ja repäisyä irti perhepiiristä. Pitemmällä tähtämellä se merkitsi muuta väestöä nopeampaa sopeutumista väistämättä edessä olevaan yhteiskunnan kaupungistumiseen ja jo 50-luvun alussa alkaneeseen maaseudun vääjäämättömään tyhjenemiseen.

Vaikka suurimmastakin kärsimyksestä ja epäoikeudenmukaisuudesta voi löytyä jollain aikajänteellä jopa jotain myönteistä merkitsevät sorto ja pakottaminen yksittäiselle ihmiselle aina perusturvallisuuden pettämistä. Kulttuuri, jonka varaan tulevaisuutta on mallitettu, katoaa ja korvautuu vieraaksi koetuilla tai jopa täysin tuntemattomilla asioilla.

Onko mahdollista, että tulevaisuuden maailmassa on nykyistä vähemmän kansainvälisiä kriisi- ja katastrofipesäkkeitä niin, että yksipuolisen sanelun ja pakottamisen traumaattiset seuraukset koskisivat entistä harvempia paikallisyhteisöjä. Voiko ratkaisu olla kaikille yhteinen globaalieettinen toimintamalli? Perusajatuksena on kiinnittää huomiota eri kulttuurien ja uskontojen perusarvojen samanlaisuuteen sen sijaan, että kiinnitetään huomiota arvojen erilaisuuteen. Saksalainen professori Hans Küng on tehnyt vuosikymmeniä työtä maailman suurten uskontojen ja kulttuuriperinteiden yhteisten perusarvojen, normien ja asenteiden löytämiseksi globaalietiikan pohjaksi. Hänen mukaansa maailman rauha ei ole mahdollinen ilman uskontojen ja kulttuuriperinteiden rauhaa. Yhteisen arvoperustan määrittelyn kautta voidaan saavuttaa riittävä kyky ylläpitää vuorovaikutusta ja keskusteluyhteyttä vaikeimmissakin ristiriitatilanteissa. Vain vuorovaikutuksen ja keskusteluyhteyden kautta löytyvät oikea tieto, yhteinen ymmärrys sekä keskinäinen luottamus ja kunnioitus.

Ympäristöongelmat koetaan tulevaisuuden suurimmiksi yhteiskuntarauhaa järkyttäviksi tekijöiksi maailmassa. Satoja miljoonia ihmisiä uhkaa kotiseudun menettäminen meren pinnan nousun, aavikoitumisen, makean veden puutteen tai metsien häviämisen seurauksena. Yhä useammalle maailmankylän asukkaalle ei enää riitä Saarijärven Paavon ohjeet: Pane leipään puoli petäjätä, Minä laitan ojat leveämmät, Mutta tulon toivon taivahasta”. Miljoonille on

realismia Paavon emännän vaatimus: Paavo-parka, poloseni! Ota sauva, hylkäs meidät Herra; Kolkko miero, nälkä kauheampi”.

Tämän vuoden lopulla maailman päättäjät kokoontuvat Kööpenhaminaan mittavimpaan ja merkittävimpään koskaan järjestettyyn ympäristökonferenssiin. Riidan maata ovat nyt elämän perustekijät ilma ja vesi. Ne koskettavat jokaista. Toivottavasti maailman johtajien kesken syntyy käsitys oikeasta tiedosta, sen perustalle rakennettavasta ymmärryksestä sekä keskinäisestä luottamuksesta naapurin vilpittömyyteen. Kööpenhaminan konferenssissa on saavutettava kansojen ja kulttuurien keskinäinen kunnioitus, joka mahdollistaa globaalien oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Tulevaisuutemme on kulttuurissa, jossa on riittävästi sellaisia ”pyhäjärveläisiä” maailmankylän asukkaita, jotka ovat perusteellisesti ja syvällisesti ja monipuolisesti pohtineet kysymystä oikeudenmukaisuudesta. Siitä on jälleen kysymys.